

Філософія

УДК 1 (091): 177.61: 28-23

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.15694639>

**Любов до ближнього як імператив соціальної ненасильницької місії
ісламу**

Янішевський Олександр Леонідович,

аспірант кафедри філософії та політології, Житомирський державний
університет імені Івана Франка, м. Житомир, Україна,

<https://orcid.org/0009-0000-3493-7545>

Прийнято: 02.06.2025 | Опубліковано: 19.06.2025

***Анотація:** Стаття присвячена осмисленню розуміння любові до ближнього як імперативу ненасильства в ісламській традиції та дослідженню причин викривленого сприйняття ісламу в глобальному контексті, спричиненого діяльністю ісламістських екстремістських угруповань.*

***Метою дослідження** є аналіз розуміння любові до ближнього у контексті істинних деонтологічних цінностей мусульманського віровчення. а також філософсько-логічний аналіз даної релігії з подальшим спростуванням або підтвердженням значущості етики ненасильництва через дослідження місця любові до ближнього у ролі її онтологічної та сотеріологічної пріоритетності для мусульман.*

***Методологічну основу** дослідження становлять герменевтичний, історико-критичний та філософсько-аналітичний методи, які дозволять об'єктивно розкрити як контекст і справжній зміст контраверсійних для*

сприйняття аятів Корану (що використовуються радикальними ісламістськими групами поза богословськими інтерпретаціями), так і роль та місце любові до ближнього як основу канонічних принципів ненасильництва ісламського правового етикету.

На основі аналізу ісламського віровчення, як **результати** досліджено специфіку віровчення ісламу, де визначено першочерговість любові до ближнього в системі ісламської сотеріології. В ісламській традиції любов до ближнього постає не лише як етична норма, а й як шлях до спасіння, що формує ненасильницьке, мирне ставлення мусульман до інших, навіть до тих, хто розглядається як «вороги ісламу».

Обґрунтовано **висновки**, що іслам є релігією миру, справедливості та любові, а його викривлення терористичними та радикально-налаштованим угрупованнями є результатом відриву від загального контексту Слова Аллаха й зловживання з боку політиків і екстремістських груп релігією задля вдоволення власних амбіцій. Відновлення істинного значення любові як канонічної й навіть сотеріологічної цінності для мусульман може стати одним із провідних засобів відновлення позитивного іміджу ісламу в сучасному глобалізованому світі. Окрім цього, саме любов до ближнього може слугувати моделлю для міжконфесійного діалогу заради віднайдення формули гармонійного співіснування між різними релігійними спільнотами на планетарному рівні.

Ключові слова: любов до ближнього, іман, гармонійне співіснування, толерантність, глобалізований світ, джигад, тероризм, ісламська етика, ненасильство.

Love for one's neighbor as an imperative of Islam's non-violent social mission

Oleksandr Yanishevskiy,

PhD Student, Department of Philosophy and Political Science

Ivan Franko Zhytomyr State University, Zhytomyr, Ukraine,

<https://orcid.org/0009-0000-3493-7545>

Abstract: *The article is devoted to understanding the concept of love for one's neighbor as an imperative of nonviolence in the Islamic tradition, as well as to examining the reasons behind the distorted global perception of Islam caused by the actions of Islamist extremist groups. The **objective** of the study is to analyze the notion of love for one's neighbor within the framework of the true deontological values of Islamic doctrine, and to conduct a philosophical and logical analysis of this religion in order to either refute or confirm the significance of nonviolence ethics by exploring the ontological and soteriological primacy of love for one's neighbor in Islam.*

*The **methodological framework** of the study is based on hermeneutic, historical-critical, and philosophical-analytical methods. These approaches enable an objective examination of both the context and the true meaning of Quranic verses that are controversial or difficult to interpret (and are often misused by radical Islamist groups outside theological interpretations), as well as the role and place of love for one's neighbor as the foundation of the canonical principles of nonviolence within Islamic legal ethics.*

*Based on an analysis of Islamic teachings, the **study results** are as such that identify the primacy of love for one's neighbor within the system of Islamic soteriology. In the Islamic tradition, love for one's neighbor is not only an ethical norm but also a path to salvation, shaping a nonviolent, peaceful attitude of Muslims toward others — even toward those perceived as «enemies of Islam».*

*The **conclusions** include the affirmation that Islam is a religion of peace, justice, and love, and that its distortion by terrorist and radical groups is a consequence of their detachment from the broader context of the Word of Allah and the misuse of religion by politicians and extremist groups to satisfy their own ambitions. Restoring the true meaning of love as a canonical and even soteriological value for Muslims can become one of the leading means for rehabilitating Islam's positive image in the modern globalized world. Furthermore, love for one's neighbor may serve as a model for interfaith dialogue in pursuit of a formula for harmonious coexistence among various religious communities on a planetary scale.*

Keywords: *love for one's neighbor, iman, harmonious coexistence, tolerance, globalized world, jihad, terrorism, Islamic ethics, nonviolence.*

Постановка проблеми. У різні періоди розвитку цивілізації релігія посідала значуще місце в онтогенезі людського світобачення та системи ціннісних орієнтацій більшості людей. Релігія до нашого часу зберегла визначний вплив на існування різних соціальних спільнот, держав і цілих регіонів, формуючи на свідомому чи навіть несвідомому рівнях антропологічну, екзистенційну та онтологічну сферу сприйняття дійсності сучасною людиною. Надаючи сотеріологічні відповіді (догми) на одвічні питання стосовно сенсу життя, релігіям вдалося жорстко вкорінитися у культурно-традиційній, духовній та навіть, а в деяких країнах, в юридично-правовій площинах. В теократіях, де релігія є невід'ємною складовою соціально-правового поля, її вплив проектується на всі сфери соціального буття і на всіх суб'єктів правової активності, незалежно від їх власного іманентного ставлення до такої віри.

Іслам – друга за масштабом світова релігія, кількість послідовників якої, (станом на 2020 рік) сягає 1.9 млрд. людей [1]. Крім безпосереднього діаспорального релігійного впливу, ісламське вчення вплітає у глобалізоване

суспільство низку догматичних аксіологічних цінностей, що не лише духовно проникають у крос-культурне буденне життя людей у різних країнах, а й формує відповідне ставлення до самої релігії та безпосередньої спільноти. Це відбувається на фоні активної діяльності ісламістських екстремістських течій, які, на їх власну думку, найбільш істинно трактують Слово Аллаха. Внаслідок цього імідж ісламу та мусульман є заплямованим насильницькими та нетолерантними діями з боку прихильників таких течій. Водночас, ситуацію погіршує існування країн з ісламом як державною релігією (Афганістан, Іран, тощо), де спотворені подібними екстремістськими інтенціями правові та етичні доктрини шаріату набувають статусу загальнодержавних законів. Усе це не лише формує негативне сприйняття ісламу глобалізованим світом, але й прямо сприяє розповсюдженню недовіри та відчуження від мусульман загалом, що, в свою чергу, лише провокує непорозуміння та ворожість мусульман.

Окрім вже досить контроверсійного сприйняття ісламу немусульманами, викривлене трактування Корану терористичними організаціями досі використовується не лише як виправдання власним діям, але й для розповсюдження експансіоністської ідеології задля зовнішньополітичних потреб. У зв'язку з цим зростає важливість істинного розуміння ісламу з метою нівеляції спотвореного іміджу ісламу, а також для вкорінення у соціокультурну площину істинних цінностей ісламу, правильне іман-бачення яких може позитивно вплинути не лише на духовність індивіда, але й призвести до загальної соціальної трансформації екстремістські налаштованих мусульман. Виважене просвітництво відносно цінностей ісламу є особливо важливим у світлі подій арабо-ізраїльського конфлікту, де дія кожної із сторін, зокрема палестинців та ізраїлітян має бути оцінена не лише згідно з загальнолюдськими гуманістичними принципами, але й відповідно до істинних цінностей кожної із релігій задля правильного реагування на конфлікт та відповідної соціальної підтримки чи непідтримки дій відповідної сторони.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розуміння феномену любові до ближнього в ісламі в науковій літературі стало предметом зацікавленості значної кількості науковців. Так, проблема загальносоціального іміджу ісламу в релігійній та політичній площинах була висвітлена у працях В.Сизонюк. До сфери її зацікавленості належить проблематика впливу ісламської віри на міжнародні відносини та формування релігійного портрету мусульманської традиції на основі зовнішньополітичної діяльності країн [2]. Оскільки суспільна турбулентність провокується переважно негативними асоціативними факторами, В. Сизонюк вказує на важливість ґрунтовного дослідження ісламу з метою з'ясування його істинних цінностей. У контексті цього О. Кудін зауважував, що в саме в глобалізованому світі взаємопроникнення культур й, відповідно, цінностей залишається важливим фактором міжрелігійного співіснування різних конфесій [3].

Хоча основні течії ісламського модернізму (прогресивний іслам, ісламський фемінізм, ісламський конституціоналізм) сприяють гармонійній взаємодії та гуманістичному місіонерству мусульманської сотеріологічної аксіології, загальне позитивне соціальне сприйняття ісламу немусульманами все ще залишається проблематичним, особливо враховуючи негативний вплив окремих держав з домінуванням «політичного ісламу». Означена проблематика розкрита у дослідженнях таких українських науковців, як Л. Гарник, В. Остроухов, О. Лікаренко, В. Петрик та М. Кирюшко, а також зарубіжних колег Н. Гашемі та Е. Марша [4], [5], [6], [7], [8]. У їх роботах висвітлено не лише феномен політичного ісламу як засобу керування державою, а й узурпація владою ісламської віри задля виправдання та досягнення власних цілей та мотивів лідерів країн, зокрема насильницькими методами. Радикальний джихадизм як одна із найжорсткіших ідеологій, на думку М. Несправи, представлений і в Україні, де безпековий напрямок ісламознавства все ще слабо представлений [9]. За думкою Й. Мугаммеда,

однією із вагомих причин збільшення кількості прибічників у радикально-екстреміських течіях є результатом тиску західної культури на іслам, що виражається у соціальному відторгненні мусульман через розбіжність поглядів глобалізованого та релігійного світоглядів на гуманістичну етику та рівноправ'я.

Відповідно, досліджуючи становлення ісламу в Україні (М. Якубович) а також сучасні виклики і перспективи мусульманського віровчення загалом (А Кудряченко), українські науковці висвітлили необхідність зовнішнього діалогу ісламознавців України з провідними осередками ісламу у Європі та поза нею, а також важливість практичного викорінення радикальних течій ісламу з політичної та особливо релігійної площини [11], [12]. Викорінення радикальних течій та необхідність знаходження правильного холістичного методу для цього висвітлює й Т. Аббас, де одним із чинників «навернення» в радикалізм, спільно з Й. Мугаммедом, вбачає у посиленому комплексі меншовартості мусульманської общини, особливо після асоціацій ісламу з терористичними актами подібно до «9/11» [13], [10].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.

Незважаючи на достатню наукову освітленість проблеми асоціативного сприйняття ісламу як «релігії тероризму», в українській науковій парадигмі мало уваги приділяється дослідженню проблеми спотворення етично-суспільних цінностей ісламу через екстремістські та терористичні інтенції деяких його послідовників у контексті ціннісних релігійних настанов. Навіть в сучасній зарубіжній науковій літературі досі відсутнє достатнє освітлення любові до ближнього у контексті вищої сотеріологічної цінністю не лише у метафізичній площині мусульман, але як основи для міжрелігійного діалогу та подолання бар'єрів відчуження. Оскільки тема любові є наскрізним стрижнем усіх світових релігій, подальше дослідження цієї проблематики допоможе виробленню модерної моделі соціальної гармонії толерантного та емпатійного

співіснування всіх людей. До того ж, Україна, за наявності значної кількості мусульман, також перебуває під загрозою вербування та навернення навіть української молоді в екстремістські організації. Тому наукове дослідження реальних цінностей ісламської традиції має надати можливості чітко розрізняти екстремізм в діяльності мусульман від істинних релігійних догматів ісламу [11], [12].

Методологія дослідження. Для об'єктивного дослідження ісламської етики та її суспільних виявів, а також висвітлення ролі любові у системі ісламських етично-догматичних положень, застосуємо герменевтичний метод для трактування текстів Святого Письма як першоджерело системи етичних правил для мусульман (шаріат), а також історико-критичний метод з метою об'єктивного трактування окремих текстів Корану згідно історичного періоду його написання. Для визначення ролі релігії у здійсненні екзистенційно-сотеріологічного впливу на людину, а також формування соціально-етичних норм поведінки для вірян використаємо феноменологічний метод. Також, критичним для дослідження є і філософський та аналітичний методи, котрий застосуємо для визначення як окремих понять (любов до ближнього, любов до ворога, тощо), так і для формування необхідних суджень відно спростування або підтвердження цілей статті.

Мета та завдання дослідження. Метою статті є аналіз розуміння любові до ближнього у контексті істинних деонтологічних цінностей мусульманського віровчення. У відповідності до мети у статті поставлені такі завдання:

1. Проаналізувати контраверсійні аяти Святого Письма ісламу, що закликають до боротьби проти «ворогів ісламу» та надати об'єктивне їх тлумачення, враховуючи герменевтичний, історичний та філософський контексти;
2. Дослідити ісламське віровчення (іман) та визначити взаємозв'язок ролі любові до ближнього у релігійній сотеріології мусульман;

3. Розкрити суспільно-етичний вимір любові до ближнього та любові до ворога у мусульманській традиції.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Любов до ближнього в ісламській традиції є водночас провідним та найбільш неоднозначним у глобально-соціальному сприйнятті концептом мусульманської традиції. Така контрверсійність зумовлюється наявністю терористичних актів і збройних конфліктів, спровокованих мусульманськими екстремістськими організаціями, які викликають публічний резонанс та обурення в епоху миттєвої медійної освітленості: мусульмани часто асоціюються з тероризмом [14]. Відтак розмови про цінності любові та миру в ісламській традиції виглядають як мінімум неоднозначно на фоні жорстоких дій мусульманських терористичних течій, особливо зважаючи на психологічну здатність людини запам'ятовувати, насамперед, негативне. Зважаючи на такий суспільний імідж, дещо детальніше зупинимося на передумовах такої контрверсійності з подальшим спростуванням, уточненням або підтвердженням проблематики ненасильництва у ісламі, а також доктринальної ролі любові до ближнього в регулюванні проблематики. Для розуміння виникнення ісламських екстремістських течій, варто розуміти специфіку мусульманського віровчення та роль Святого Письма (Корану), оскільки саме прямі цитати Корану, відірвані від контексту, застосовуються у маніпуляціях задля виправдання жорстокості антигуманних терористичних дій представників політичного ісламу [6].

У порівнянні з іншими світовими релігіями сотеріологічність в ісламі полягає саме в імані (ісламській вірі), де мораль, культ та обряди – це похідні від іману [15, с. 507]. Усі аксіологічні аспекти ісламу витікають з шести стовпів віри, а саме: таухіду (віри в Єдиного Аллага), малаїки (віри в ангелів), набі (віри в ісламських пророків та посланців), Писання (віри в зміст Корану як Слова Аллага), кіямату (догми про Судний День) та кадару і кади (догми

напередвизначення) [16]. Іман як шлях спасіння для кожної людини та духовне моральне джерело мусульманина має підкріплюватися духовною та діяльною системою морального кодексу та доброчесності – шаріат. Основними джерелами шаріату є Коран (як Слово Аллага, першоджерело) та Сунна (містить хадиси про життя Мугаммеда, Останнього Пророка, а також авторитетних праведних мусульман). Есенційною частиною шаріату є п'ять стовпів духовності мусульманина: шагада (свідчення віри до Аллага); намаз (молитва п'ять разів на день); закят (милостиня на підтримку умми та бідних); ураза (піст); гадж (паломництво до міст та місць ісламу) [17]. Як шостий стовп духовності мусульманина часто розглядається «джигад».

В залежності від течії ісламу, «джигад» трактується по різному. Превалюючим та істинним богословським значенням джигаду вважається «священна війна», яка тлумачиться в сенсі духовної площини. Її індивідуальним виявом є віра лише в іслам, а суспільним – вкорінення ісламу в суспільстві через місіонерство. Проте певні аяти Корану містять контраверсійні, на перший погляд, сенси, що дозволяє ісламським терористам надавати їм насильницького трактування, а саме «збройний конфлікт проти інаковірних». Звертаючись до Корану та Сунни, проаналізуємо ті аяти та хадиси, якими користуються ісламські екстремістські течії задля втілення своїх релігійних або/і політичних цілей. Одним із найжорстокіших, на перший погляд, аятів є:

- «Вбивайте їх усюди, де відшукаєте, виганяйте їх звідти, звідки вони вигнали вас!» (Коран, 2:191);
- «...бийте багатобожників, де б ви їх не знайшли, захоплюйте їх, облягайте та влаштовуйте засідки на кожному шляху».. (Коран 5:135);
- «Боріться проти тих, хто не вірує в Аллага та Останній день...» (Коран 8:60);

- «Готуйте проти них усе, що можете, зі сили та бойових коней, щоб залякати ворога Аллага і вашого ворога» (Коран 8:60) [18].

Історичним контекстом цих аятів є настанова Аллага як відповідна реакція захисту на оголошення війни супроти мусульман у конкретний історичний період їх вигнання та переслідування. Найбільш суттєвим поясненням та наскрізним акцентом Слова Аллага є те, що іслам – мирна релігія, і заклик до нищення ворогів може діяти лише у випадку самозахисту та як реактивна дія на об'явлення війни супроти мусульман: «А якщо хтось виявить ворожість до вас, то виявите ворожість до нього так само» (Коран, 2:194) [18]. Ісламське вчення не толерує агресію, але при цьому сповідує принцип справедливості: мусульмани повинні відстоювати права, що дані їм Аллагом, мають боротися за справедливість та рівноправний світ, мають збирати усі можливі сили для досягнення цього [19, с. 144].

Найважливішим поясненням, яке стосується всього Корану, є настанова самого Аллага: «...є в ньому аяти, які викладено зрозуміло, вони – матір Писання. А інші мають багато значень. Тож ті, чий серця відхилились убік, йдуть за багатозначним, прагнучи смути і прагнучи тлумачення їхнього» (Коран 3:7) [18]. Аллаг через Святе Письмо чітко зазначає, що важливо правильно трактувати аяти, що їх правильне тлумачення відомо самому Аллагу в першу чергу. Люди, «чий серця відхилились убік», будуть видавати бажане за дійсне, прагнучи використовувати їх у своїх власних цілях. Лише ті, хто «наділені розумом» та «глибоко укріпились в знанні» можуть намагатися правильно тлумачити такі аяти. А отже, богослови та мусульмани, які пам'ятають про важливість знання всього Слова Аллага, а не лише конкретних частин, та значущість історичного контексту написання Корану здатні до правильного герменевтичного аналізу.

Беручи до уваги важливість сприйняття всього змісту Корану, зазначимо, що любов до ближнього у ісламі є однією із провідних та навіть догматичних

нормативів, котрі не лише регулюють етичне поведіння мусульман у суспільстві, але й слугує сотеріологічним, а отже, *істинним* шляхом для них. Як авраамічна релігія та така, що канонічно приймає Ісуса як пророка (не Бога), відповідно, всі основні заповіді Старого Завіту, а також заповіді Любові й Їх цінності любові є справедливими й для ісламу, але з певним зміщенням акцентів через уточнення Корану. На відміну від християнства, в ісламській традиції у любові Аллага (або любов від Аллага) досить чітко простежується певна, але не абсолютна умовність. Так, хоч Аллаг любить всіх людей: «Бог бачить наші спроби, оцінює наше старання й любить нас, як найбільш гідні свої творіння», але разом з тим Коран чітко зазначає якості та вчинки людей, які Він любить та не любить, що, в свою чергу приводить до розуміння існування певних ступенів любові від Аллага: тих кого Він любить більше й менше, а кого може й взагалі не любити [20, с.18]. Розглянемо групи таких умовностей у наступних аятах Корану:

Аллаг не любить:

- «... зрадників!» (Коран, 8:58);
- «... нечестивців!» (Коран 3:57);
- ... несправедливих!» (Коран :42:40);
- «... усіляких пихатих гордіїв! (Коран 31:18);
- «...тих, хто виявляє ворожість! (Коран 2:190);
- «... кожного невіруючого та грішника!» (Коран 2:276);
- «...привселюдного лихослів'я, хіба як вчинили несправедливо із кимось» (Коран 4: 148);
- «...марнотратців!» (Коран 6:141);
- «...тих, які порушують міру! (Коран 7:31);
- «...тих, які порушують межі! (Коран 7:55);
- «...тих, які радіють!» (Коран 28:76);
- «...зверхніх та хвальковитих» (Коран 57:23);

Аллаг любить:

- «...тих, хто творить добро!» (Коран 2:195;
- «... богобоязливих!» (Коран 3:76);
- «... тих, які сподіваються на Нього!» (Коран 3:159);
- «... тих, які каються, любить тих, які очищуються! (Коран 2:222);
- «... справедливих!» (Коран 60:8);
- «...тих, які ведуть боротьбу на Його шляху лавами, схожими на міцну споруду» (Коран 61:4) [18].

Згідно з Кораном, безумовна любов Аллага має тимчасовий характер, оскільки залежить від того, чи людина або джин слухаються самого Аллага. В ісламі чітко зазначається, що від народження всі рівні перед Аллагом у праві на його любов, але втрачають свою рівність, якщо не увірували в Аллага та не любили його: «на перших [хто вірить, слухається і любить] чекає пошана, нагорода, любов..., а на інших... гнів, приниження і кара Його» [17, с. 17]. Це означає, що кожен мусульманин або джин вибудовує власні стосунки з Аллагом, і якщо такі стосунки не узгоджені з цінностями Аллага, це розцінюватиметься не лише як втрату любові Аллага, але й як відхід від віри (іману).

Порівнюючи з християнством, віра (іман) є не лише першим ступенем сотеріологічної доктрини, але є водночас і її завершальною складовою для мусульманина: «Людська любов – це доказ того, що віра є вродженим даром в душі» та є «мікропроекцією віри, однією з видів обожнювання» [21, с. 67]. В арабських оповіданнях та романах, натхненними європейськими ідеями, кохання почали вживати як «обожнювання», що може слугувати як певна «подібність» між вірою до Аллага та любов'ю. В ісламській інтерпретації, той, хто любить, кориться об'єкту любові та виконує його бажання, при цьому намагається не гнівити його. Схожу, але не рівносильну, аналогію можна провести по відношенню до любові до Аллага [21, с. 60-61]. Саме любов до

Бога (Аллага) займає найвищу аксіологічну роль у житті мусульманина. Першою і основною відмінністю є, насамперед, доктринальна зумовленість такої любові “первісно чистою, лояльною вірою” [22, р 168]. Як зазначалося вище, істинна любов у ісламі не може бути проявлена без ісламської віри: «Із любові до Бога народжується любов віруючого до Його творінь» [23, с.117]. Оскільки любов до Аллага синергічно зумовлює любов до Його творінь, істинний мусульманин має проявляти свою любов до Аллага через любовне ставлення до світу. Відповідно, Аллаг, через Коран, зазначив, що є богоугодною любов'ю, а що ні: і саме любов до ближнього є одним із богоугодних проявів любові вірянина.

В Корані, хоч чітко і не зазначається слово «ближній», є доволі детальний аят, котрий пояснює співвісну з християнством позицію відносно доброго та любовного ставлення до соціуму: «... якнайкраще ставтеся до батьків, родичів, сиріт і бідних: а також до сусідів, які є вашими родичами, і до тих, які не є вашими родичами; до побратима, до подорожнього, а також до рабів ваших...» (Коран, 4:36) [18]. Істинний мусульманин милосердно, емпатійно та з любов'ю ставиться до свого ближнього: «Віруючі в своїй любові, милості і ніжності до іншого подібні до тіла – якщо одна його частина хвора, то ціле тіло розділяє разом з нею безсоння і лихоманку» [24, с.60]. Особливо чітко в ісламі простежується наголос на міжрасовій та соціальній рівності, єдино можливе набуття статусу є лише в очах Аллага через богобоязливість: «... Ми зробили вас народами і племенами для того, щоб знали ви одне одного... найшановніші з-посеред вас перед Аллагом – найбільш богобоязливі» (Коран, 49:13) [18].

У Корані є досить чітке визначення ворогів Аллага, а також заклик до того, як поводитися з ними – таке поводження має свої ступені та межі, спрямовані на гармонійне співіснування, і лише в випадку об'явлення збройного конфлікту ворога супроти мусульман останній має право на захист. Любов або повага до ближнього, навіть до ворогів, є якістю істинного

мусульманина, тому що, люблячи та шануючи Аллага, мусульманин приймає, поважає та любить усе Його творіння. Можливість любові до ворогів неодноразово зазначається в аятах: «Ви любите їх, а вони не люблять вас» (Коран, 3:119); «Ви зустрічаєте їх з любов'ю, тоді як вони не вірують у істину ...» (Коран, 60:1) [18]. Визначення ворогів мусульманина як тих, хто приводить вірянина ісламу до зневіри, чітко зазначено в наступних аятах:

- «Якщо ж стануть вони на шляху вашому, то будуть вам ворогами, завдаватимуть шкоди вам своїми руками та словами, бажаючи, щоб ви стали невіруючими» (Коран 60:2);
- «Воістину, невіруючі для вас — явні вороги» (Коран 4:101) [18].

Проте, на відміну від трактувань та пропаганди екстремістськими ісламськими терористичними течіями, ворогів віри не потрібно нищити або ненавидіти: їх можна й навіть потрібно продовжувати любити. Від них лише потрібно духовно дистанціюватися та не мати близьких соціальних зв'язків:

- «Не беріть собі за спільників Моїх ворогів і ворогів ваших...І якщо ви вийдете боротися на Моєму шляху та шукати Моєї милості, то не приховуйте свою любов до них...» (Коран, 60:1);
- «Аллаг забороняє вам приятелювати лише з тими, які билися з вами через віру, виганяли вас із ваших домівок та сприяли вигнанню вашому (Коран, 60:9);
- «Нехай віруючі не беруть за приятелів невіруючих замість віруючих!..» (Коран, 3:28) [18].

Важливим аргументом відносно необхідності любові до ближнього, включно з ворогами, є те, що ісламська традиція в жодному разі не наголошує на збройному конфлікті супроти інаковірців або посилення ненависті — навпаки, наголошується важливість мирного співіснування та толерантності: «Аллаг не забороняє вам бути дружніми та справедливими до тих, хто не бився з вами через віру та не виганяв вас із ваших домівок» (Коран 60:8) [18].

Враховуючи увесь зміст послань від Аллага, втілений у Корані, іслам – це «релігія милості, що не дозволяє тероризм» і де любов до ближнього, або хоча б повага до нього, – будь це член сім'ї чи умми, сусід, незнайомий чи навіть ворог, є якістю істинного мусульманина [24, с.60].

Варто зазначити, що, окрім мирного співіснування провідним наративом ісламської конфесії є милосердя та напередвизначення Аллага. Лише Йому відома доля кожної людини, і тільки Він знає про те, чи може ворог ісламу станом на зараз пізніше повернутися на істинний, з точки зору ісламу, шлях: «Воістину, ти не зможеш вказати прямий шлях тим, кого любиш, та Аллаг веде прямим шляхом, кого побажає» (Коран 28:56); «можливо, Аллаг поєднає любов'ю вас і тих, з ким ви ворогуєте» (Коран 60:7) [18]. Такі догматичні настанови лише підтверджують важливість прийняття мусульманами навіть ворогів: кожен вірянин має сподіватися (покладатися на Аллага), що невір'янин або інакочислюючий пізніше прийде до шляху Аллага, що робить кожну людину та джина потенційним мусульманином з відповідними цінностями ненасильства та гармонійного співіснування.

Як **результати дослідження** місця любові в ісламі, бачимо, що саме любов до ближнього є не лише аксіологічно-етичним базисом суспільної поведінки мусульман, а має і сотеріологічну, тобто обов'язкову основу у релігійному контексті. Істинна любов в ісламській традиції базується на принципах поваги і як мінімум толерантності до всіх людей, навіть тих, які вважаються ворогами ісламу. Мусульмани - саме щирі прихильники ісламу, - можуть лише відповідати на збройні конфлікти зброєю в цілях самозахисту, але не спричиняти їх і не множити конфлікт. Саме на основі таких міркувань стає зрозумілим той факт, що індивіди, котрі спричиняють будь-яку насильницьку агресію проти людства, не можуть рахуватися мусульманами ні в очах суспільства, ні в релігійному контексті, і мають бути відділеними в такому сприйнятті. В цьому і полягає одна із основних причин необ'єктивного

ставлення до ісламу та всіх вірян ісламу, бо “недотримання принципу толерантності” в ісламській традиції не означає “відсутність самого принципу” [25, р.129]. Для продукування та підтримки гуманістичних цінностей, глобалізований соціум у питаннях взаємодії має проявляти таку ж позитивно-гуманістичну компоненту у світоглядних та соціальних відносинах з мусульманською спільнотою, а саме любов до ближнього, похідними з якої є принципи толерантності та ненасилля.

Висновки. На основі дослідження ісламського віровчення встановлено, що специфічність сотеріології мусульман зумовлюється іманом, тобто вірою в Аллага, діяльним втіленням якого є стовпи ісламу – шаріат. Оскільки шаріат базується на послуху, в першу чергу, об’явленому Слову Аллага – Корану, недобросовісні мусульманські течії можуть виправдовувати свої терористичні дії через власне трактування Корану, що не є забороненим в ісламській традиції, де Коран ціниться як трансцедентний, але матеріально проявлений Закон. Оскільки Коран був написаний в історичний період вигнання мусульман, він містить аяти, котрі недоброчесно трактуються ісламськими екстремістськими організаціями як заклик Аллага до збройного конфлікту з іновірцями під різними приводами. В дослідженні вдалося розглянути контраверсійні положення Корану, але з правильним, повним контекстом Слова Аллагу та спростувати їх трактування як заклик до війни через загальний контекстуальний та догматичний зміст Корану.

Також розкрито розуміння любові до ближнього як невід’ємної частини сотеріологічного іману мусульманина, а також доведено гармонійний вплив любові до ближнього як етично-догматичний наратив Корану, котрий поширюється і на ворогів ісламу: останніх можна любити, варто лише дистанціюватися від них задля збереження власної духовної чистоти.

Доведено, що в ісламській традиції аяти Корану, де є заклик до боротьби з невірними, з’явилися в історичний період як захисна реакція мусульман на їх

гоніння та переслідування а їх використання сучасними ісламськими екстремістськими та терористичними рухами є необґрунтованим. Виходячи цього, іслам можна розглядати як релігію, в якій обґрунтовуються ідеї миру, толерантності та гармонійного співіснування.

Практична значущість дослідження полягає в можливості виділення концептуальних засад розбудови міжрелігійного та міжконфесійного діалогу в межах аврамічних релігій на основі дослідження феномену любові до ближнього. Саме любов до ближнього може слугувати спільним міжконфесійним плацдармом для ненасильницького порозуміння у внутрішньополітичному та зовнішньополітичному діалогах. Також, практична цінність об'єктивного аналізу цінностей любові до ближнього в ісламі є значущою у контексті подолання подекуди нетолерантного ставлення до мусульман в українському суспільстві.

В умовах глобалізованого суспільства перспектива досліджень любові до ближнього у релігійних та філософських системах дозволить не лише переосмислити інтерпретації любові у часи постмодерну, але й віднайти спільну основу у філософсько-релігійному дискурсі спрямованого на вироблення глобальної моделі гармонійного співіснування різних етносів, народів, релігій і держав для людства, яка може бути імплементована як аксіологічний глобальний базис у суспільних відносинах. Така модель може потенційно слугувати як основа становлення ненасильницького суспільства, такого, в якому збройні конфлікти не матимуть ні матеріального, ні онтологічного сенсу за рахунок вироблення механізмів глобального захисту людства, принципами якого є повага та любов до життя.

Список використаних джерел

1. Religious People by Country 2025. URL: <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/religion-by-country>. (дата звернення: 03.05.2025)
2. Сизонюк В. Є. Проблема іміджу ісламських держав у сучасних міжнародних відносинах. Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса. 2020. Т. 2, № 12. С. 121–124. URL: <https://jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/view/9247/9192>. (дата звернення: 03.05.2025).
3. Кудін О.О. Іслам і сучасний світ: головні напрями дослідження. Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія. Збірник наукових праць. 2021. № 1 (33). С. 42–47. DOI: <https://doi.org/10.18372/2412-2157.13.8385>
4. Гарник Л. Концепція влади в ісламі у контексті глобального політичного процесу. Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія: Питання політології. 2015. № 16 (885). С. 145–154. URL: <https://periodicals.karazin.ua/politology/article/download/3268/2843/> (дата звернення: 03.05.2025).
5. Остроухов В., Лікаренко О., Петрик В. Ісламістський релігійний екстремізм та ваххабізм. Політичний менеджмент. 2007. № 6. С. 133–142. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=PoMe_2007_6_16. (дата звернення: 03.05.2025).
6. Кирюшко М. Політичний іслам – маркер кризового суспільства. Українське релігієзнавство. 2010. Спецвип. 1. С. 10–15. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21

REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Ukrr_2010_Spetsvip._8 (дата звернення:03.05.2025).

7. Hashemi, Nader. "Political Islam: a 40-year retrospective." *Handbook of Middle East Politics*. Edward Elgar Publishing, 2023. 25-42. DOI: <https://doi.org/10.3390/rel12020130>

8. A.March, Political Islam: Theory. *Annual Review of Political Science*, Vol. 18. 2015. pp. 103-123. DOI: <https://doi.org/10.1146/annurev-polisci-082112-141250>

9. Несправа М.В. Українське ісламознавство в контексті проблеми дослідження радикального джихадизму. Гілея. 2018. Вип. 128. С. 270–272. Електрон. ресурс. URL: <https://philarchive.org/rec/NES-12> (дата звернення:03.05.2025).

10. Mohammed, Y. The Motivation behind Islamic Terrorism. *Open Journal of Political Science*, 11, 2021 P.630-638. DOI: <http://doi.org/10.4236/ojps.2021.114040>

11. Якубович М. Іслам в Україні: історія і сучасність. Вінниця: Нілан-ЛТД, 2016. 264 с.

12. Кудряченко А. І. Іслам у сучасній Європі та Україні: виклики, стан і перспективи. Науковий вісник Дипломатичної академії України. 2014. Вип. 21(2). С. 64-69. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdau_2014_21%282%29__10 (дата звернення: 03.05.2025).

13. Abbas, T.. Conceptualising the waves of Islamist radicalisation in the UK. *Journal of Contemporary European Studies*, 32(3), 2023. P. 705–718. DOI: <https://doi.org/10.1080/14782804.2023.2204421>

14. Гнесь О. Стереотипізація ісламу і формування ісламофобії в Україні засобами масової інформації. Українське релігієзнавство. 2010. Спецвип. 1. С. 15–20. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21

REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Ukrr_2010_Spetsvip._18 (дата звернення:03.05.2025).

15. Шепетяк О. Історія релігій. Т. 1. Жовква : Місіонер, 2019. 496 с.
16. Аш-Шиха А. Р. Ключ до розуміння ісламу / пер. з англ. European Islamic Research Center (EIRC), Мухаммад аль-Гарбі. Київ, 2013. 104 с.
17. Аль-Мубарак Ф. Х. Релігія іслам: спираючись на тексти Корану та шлях кращого з-поміж людей / пер. з араб. С. Медведєв. 2-ге вид. Київ : Асоціація мусульман України, 2025. 87 с.
18. Коран : переклад смислів українською мовою / пер. Михайла Якубовича. Дніпро : Середняк Т.К., 2024. 480 с.
19. Аль-Ісмаїл Т. Мухаммад (Життєпис Пророка на основі найбільш ранніх джерел). Київ. Ансар Фаундейшн, 2019. 362 с.
20. Хатхут Х. Розумне читання мусульманина. Ічня : ПП «Формат», 2019. 148 с.
21. Ат-Тантаві А. Загальне уявлення про іслам. Київ : Ансар Фаундейшн, 2015. 248 с.
22. A companion to Muslim ethics / ed. by Aamir Sajoo. London : In association with the Institute of Ismaili Studies, 2010. 204 p. URL: <https://library.oapen.org/bitstream/handle/20.500.12657/99187/9780857723314.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (last reviewed by 06.05.2025)
23. Райчинець А. В. Відкритість мусульманської теології Фетхуллаха Гюлена. Актуальні проблеми філософії та соціології. 2017. Вип. 15. С. 116–119. Електрон. ресурс. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aprfc_2016_15_33. (дата звернення:03.05.2025).
24. Ібрагім І. А. Короткий ілюстрований путівник для розуміння ісламу / пер. з англ. М.Якубовича. Хьюстон : Darussalam, 1997. 71 с. URL: https://cdn.byannah.com/contents/25278/uk_brief_illustrated_guide_to_understanding_islam.pdf. (дата звернення: 03.05.2025)

25. Hussain, R. A Monograph on Islamic Toleration. – IJSRP Inc., 2020. 196 p. URL: <https://www.ijsrp.org/monograph/Monograph-on-Islamic-Toleration.pdf> (last reviewed by 06.05.2025)